

ДИСИМУЛЯЦІЇ – НЕВЕРБАЛЬНІ НЕГАТИВНІ ОБСТАВИНИ. ЇХ СУТНІСТЬ ТА ВИКОРИСТАННЯ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

УДК: 343

І. І. Когутич*доктор юридичних наук, професор, Львівський
національний університет імені Івана Франка*

У статті наведено поняття та форми негативних обставин, однією з яких є дисимуляції. Звернуто увагу на те, що у вітчизняній криміналістиці тривалий час залишаються не з'ясованими і теоретично не обґрунтованими можливості використання у слідчій практиці методів візуальної та інструментальної психодіагностики негативних обставин – дисимуляцій.

Ключові слова: *негативні обставини, дисимуляції, розслідування злочинів, поліграфологія, гіпнорепродукція.*

DISSIMULATIONS AS THE NON-VERBAL
NEGATIVE CIRCUMSTANCES. THEIR NATURE
AND USE IN CRIMES INVESTIGATION

Kohutych I. I.

Received: 31 Oct 2014.

У юридичній літературі негативні обставини визначаються переважно в семантичному значенні цього терміна як протиріччя чи неузгодженість і в застосуванні його до виявлених під час огляду місця події та інших процесуальних дій відображень ознак окремих нетипових явищ або дій, які своєю наявністю чи відсутністю суперечать версії слідчих про звичайний розвиток розслідуваної події або зібраним у кримінальному провадженні про неї даним. Крім того, ігноруються об'єктивно існуючі закономірності механізму вчинення злочинних діянь та пов'язаних з ними ситуаційних – стохастичних процесів як наслідок супутніх йому реальних явищ, відображення яких під час розслідування злочинів за своєю суттю і характером зв'язків набувають значення негативних обставин. Іншими словами, багатьма авторами негативні обставини розглядаються залежно – і лише – у зв'язку з раніше сконструйованою версією як ймовірним поясненням розвитку минулої події, або окремих її обставин. Саме з таких або схожих вихідних позицій пояснена суть негативних обставин у присвячених розслідуванню злочинів працях Г. Гросса, А. Вейнгарта, Б.П. Бразоля, І.М. Якімова, В.І. Громова,

М. Лаговієра, М.Д. Вороновського, П.І. Тарасова-Родіонова, О.Р. Ратінова, Г.А. Глассона, Б.М. Комаринця, В.І. Терєбілова, В.П. Колмакова, О.М. Васильєва, М.П. Шаламова, В.О. Коновалової, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, С.І. Медведєва, В.А. Овечкіна, В.С. Бурданової та ін.

На противагу названим авторам В.К. Лисиченко і О.С. Зеленковський теоретично визначили і обґрунтували негативні обставини. На їхню думку, це реальні явища, матеріальні та ідеальні сліди, які є наслідком відображення супутніх злочинним діям або поведінці їх учасників процесів, виявлені в ході окремих слідчих дій і за своїм характером, походженням та іншими властивими їм ознаками не узгоджуються з механізмом розслідуваного злочину. Тобто, негативні обставини – це реальні явища, що виникають внаслідок відображення супутніх злочинним діянням ситуаційних (сумісних або несумісних) процесів у вигляді матеріальних утворень (слідів, предметів, змін в обстановці тощо) та кореляційно пов'язаних з поведінкою учасників злочину дисимуляцій (ознак приховування чогось), які за своїм походженням, наявністю або відсутністю та іншими ознаками змін в обстановці місця події та поведінці конкретних осіб не узгоджуються з механізмом її розвитку або встановлюваними в ході проведення окремих слідчих дій даними. За цього розуміння, негативні обставини виправдано поділяти на:

1) негативні обставини – матеріальні віддзеркалення побічних чи ситуаційних злочинів процесів, які виявляються при розслідуванні конкретних злочинів як: а) окремі предмети, в тому числі мікрооб'єкти, які за своїм призначенням чи місцезнаходженням не узгоджуються з

обставинами механізму злочину (наприклад, окуляри чи посвідчення, загублені на місці вчинення злочину волокна, знайдені на трупі потерпілого, які не належать до його одягу і ін.); б) сліди – відображення взаємодії осіб чи предметів або побічних чи ситуаційно-структурних змін обстановки місця події, які своєю наявністю або, навпаки, відсутністю в конкретній обстановці не відповідають закономірностям вчинення певного злочину, що розслідуються (наприклад, сліди боротьби на трупі потерпілого; відсутність слідів крові на місці виявлення трупа і відсутність слідів його волочіння, що могли вказувати напрямок переміщення з іншого місця, де могло бути вбивство); в) сліди – відображення інсценування самої події, або окремих протиправних дій і наслідків, маскування чи приховування.

2) негативні обставини як відображення проявів дисимуляції (ознаки приховування чогось). В практиці розслідування вони зустрічаються у вигляді: а) явних (очевидних) проявів відповідної невербальної інформації, наприклад, під час допиту, немотивованої внутрішньої психічної напруженості особи, підвищеної нервової активності (хвилювання, страх, збентеження, агресивність, байдужість тощо) та недоречної поведінки (потирання рук, ковзання ногами тощо); б) протиріч, прогалин та недоречностей, особливо в показаннях підозрюваного, обвинуваченого, а також потерпілого – у випадках розслідування зґвалтування та інших сексуальних злочинів тощо [3, 7–8].

Негативні обставини – дисимуляції є не що інше як своєрідні «відбитки» у свідомості, поведінці та підвищенні активності (зацікавленість, мовчання тощо), що спостерігаються з боку слідчого під час

проведення допиту та інших слідчих дій не тільки у підозрюваного, а також в окремих свідків-очевидців і навіть у потерпілих. Так, під час допиту однієї з потерпілих, з якої грабіжники зняли верхній одяг, слідчий звернув увагу на незрозуміле її хвилювання. Створювалось враження, що вона ще щось знає, але не наважується повідомити. Після тривалої бесіди вона повідомила, що один із грабіжників її згвалтував [4, 53–55].

Невербальні дисимілятивні негативні обставини, що найчастіше зустрічаються в поведінці, а також в інших формах самовиразу особи, мають психофізіологічну природу, і причини, що їх породжують, неоднозначні. Суть цих неконтрольованих волею зовнішніх проявів залишилась, здебільшого, ще не достатньо вивченою. Їх, порівняно, нескладно спостерігати зі сторони, але точне визначення їх причини слідчим викликає труднощі.

Визначення причин появи негативних обставин – дисимуляцій ускладнюється ще й тим, що будь-яке психічне відображення має два аспекти: а) зміст образу; б) форму змісту, як спосіб його перетворення і вираження. Зміст психічного відображення як образу або як його знання у психології характеризується багатьма властивостями, врахувати які в кожному конкретному випадку дуже важливо.

Через таку складну і багатоступеневу структуру психічних відображень в процесі комунікативних відносин, які утворюються в ході розслідування, адекватне оригіналу відтворення у словесній формі навіть простих зафіксованих у пам'яті образів, подій, явищ і процесів, що спостерігались особисто, пов'язано з певними труднощами і недостатньою їх точністю.

Невмотивовані поступки, прояви підсвідомих реакцій організму, що відображають емоційну напругу, розгубленість та інші некеровані волею внутрішні стани, обумовлюються психофізіологічними процесами як супутніми реакціями особи на конкретну ситуацію, в якій відбуваються певні дії, та сприймаються або відтворюються обставини вчинення злочину з приховуванням його слідів чи іншої протидії розслідуванню у процесі дачі показань під час допиту і т.п. Поведінка – це є соціально значима система дій людини. Передумовою поведінки людини, джерелом її діяльності є потреба. Остання з нейрофізіологічної точки зору являє собою утворення доміанти (стійкого збудження певних механізмів головного мозку), які пов'язані з регулюванням актів поведінки. Актуалізована потреба викликає певний стан – мотивацію. Мотив – це доказ на користь вибраної, усвідомленої дії. Слово «мотив» в перекладі з латинської мови означає «спонукання». Однак не всяке спонукання є мотивом. Мотив – усвідомлене спонукання на досягнення конкретної мети, це необхідний елемент свідомої, вольової та навмисної дії. Проте люди часто не усвідомлюють повною мірою характер своїх дій. Багато актів поведінки є імпульсивними, неусвідомленими, некерованими. Імпульсивні (імпульсивний – поривчастий, той, що діє під впливом першої спонуки) реакції не пов'язані з усвідомленням мети, вони однозначно обумовлені у конкретного індивіда зовнішнім ситуаційним впливом. Вони не опосередковані передбаченням своїх наслідків і не мають усвідомлених мотивів.

Можливості виявлення та особливості використання негативних обставин у розслідуванні конкретних злочинів завжди

залежать від їх виду і джерела, а також від характеру зв'язку цього джерела з механізмом злочину і супутнім ситуаційним (сумісним чи несумісним) процесом відображення, в результаті якого вони виникли. На протипагу джерелам доказів, які безпосередньо встановлюють конкретні обставини злочинної події або винність в ній певної особи та інші важливі для справи дані, невербальні дисимілятивні негативні обставини безпосередньо не пов'язані з механізмом вчинення злочину. За своєю природою чи походженням вони є джерелами доказів лише певного ситуаційного процесу супутнього вчиненню злочину, викликаного окремими актами поведінки його учасників під час підготовки вчинення злочину, а також після нього, наприклад, здебільшого, в результаті інсценування.

Знаходячись в такому кореляційному (непрямому) зв'язку з механізмом злочину, цей різновид негативних обставин (як, до речі і всі інші) у процесі доказування у провадженні, після вивчення походження, встановлення причин, що обумовили їх у відповідній ситуації, і зв'язків, змісту та носів їх, сприяють під час розслідування переходу від встановлення наявності та характеру супутнього процесу, який породив конкретний дисимілятивний прояв, до безпосереднього джерела, а від нього до того елемента механізму злочину, який насправді був закономірною передумовою виникнення цього відображення.

Практика свідчить, що за обличчям можна визначати психічні стани людини, зауважувати ледь помітні відтінки різних душевних хвилювань як ознак дисимуляції. Так, В.П. Бахін і А.О. Кириченко наводять приклад, коли під час обшуку в

передпокої і вітальні господар квартири вів себе надто насторожено. Коли учасники обшуку перейшли у спальню, він заспокоївся і навіть став насвистувати мелодію. Звернувши увагу на таку поведінку обшукуваного і знаючи, що особливістю мови рухів тіла, голосу є імпульсивно-підсвідома зумовленість, слідчий повернувся у вітальню і за більш ретельного огляду виявив тайник з розшукуваними предметами [1, 110].

Розглядаючи методи виявлення та розпізнавання невербальних дисимілятивних негативних обставин, тобто проявів психологічного походження, необхідно зазначити, що спостереження в цьому процесі займає домінуюче значення. Суть спостереження, як відомо, полягає в системному, цілеспрямованому і планомірному вивченні психічних явищ шляхом особистого сприйняття дослідником різноманітних зовнішніх проявів психіки під час оперативно-розшукових заходів, слідчої і судової діяльності.

Реалізуючи цей метод завжди потрібно мати на увазі, що свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений спостерігаються у незвичній для них обстановці, при цьому не виключається і можливість наміру когось з них приховати свої почуття, певні факти тощо.

За допомогою спостереження за мімікою і жестами виявляються зміни в емоційних станах у залежності від зовнішніх умов впливу на допитуваного. В ізолювано взятому виразі обличчя потерпілого чи інших осіб неможливо розкрити весь зміст емоцій. Для розпізнавання емоцій, особливо складних і тонких, пов'язаних з приховуванням чогось, вираз обличчя служить не сам собою, не ізолювано, а у співвідношенні зі всіма конкретними

взаємовідносинами з оточуючими. Цей момент необхідно врахувати і в тактиці допиту.

Слідчій практиці відомим є цілий комплекс невербальних дисимілятивних негативних обставин, які з використанням методу спостереження виявляються під час проведення обшуку. Це, так звані психологічні обставини, що пов'язані з психічним переживанням особи, яка маскує тайники, і її поведінкою під час обшуку. Такими неконтрольованими проявами в реальній поведінці осіб можуть бути: під час наближення слідчого до тайника тощо у обшукуваної особи проявляється тремтіння і охриплість голосу (з цією метою слідчий, проводячи обшук, повинен спостерігати за обшукуваним і тримати з ним мовний контакт), аритмія дихання, почервоніння або побіління обличчя, поява поту, немотивовані рухи руками, ногами, плечима, головою тощо.

Поряд зі звичайним спостереженням за поведінкою допитуваних, обшукуваних, освідуваних осіб, в процесі якого можуть виявлятися прояви дисимуляції, правоохоронні органи, часто використовують науково-технічні засоби: звуко- і відеозапис чи фотозйомку. Зафіксовані з їх допомогою обстановка і умови проведення і результати слідчих дій та взаємодія учасників цих актів можуть бути неодноразово відтворені, а аналіз останніх ґрунтується, немовби, на багаточисельних спостереженнях. Цим забезпечується також всебічне і об'єктивне виявлення та закріплення функціонального стану, мотиваційних проявів і суб'єктивних властивостей допитуваного (обшукуваного, освідуваного та ін.), що має значення в діагностиці і профілактиці завідомо неправдивих показань тощо.

У літературі порівняно давно описані можливості встановлення психологічного стану особи, виявлення реакцій на зовнішні подразники і дисимуляцій методом тестового спостереження за допомогою поліграфа – багатоканального осцилографа для одночасного запису різних функцій організму (дихання, кровообігу, електропровідності шкіри і ін.). Цей прилад фіксує емоційний стан особи при впливі на неї словесним подразником чи демонстрування певних наглядово-образних об'єктів.

У вітчизняній практиці та практиці більшості держав пострадянського простору поліграф у боротьбі зі злочинністю офіційно не використовувався і не використовується до теперішнього часу, оскільки офіційна доктрина традиційно визнає його реакційним, псевдонауковим, антигуманним, характеризує його як «витончену форму катування», як спосіб психологічного тиску на допитувану особу. Заперечення проти використання поліграфа в криміналістичних цілях опоненти цього методу аргументують, зазвичай, посиланням на його нездатність забезпечити достатньо точні результати, а також на неможливість однозначного тлумачення останніх. Не виключено, що на початковому етапі використання поліграфа у розслідуванні злочинів для таких заяв були певні підстави.

Зараз, коли завдяки науково-технічному прогресу поліграфологічні пристрої значно вдосконалені, серійно випускаються різноманітні моделі комп'ютерного поліграфа, будь-які сумніви стосовно науковості розглядуваного методу і точності фіксації відповідної інформації повинні б відпасти. З технічного боку, важко заперечувати той факт, що сучасні комп'ютерні

поліграфи є приладами, які точно і достовірно відображають психофізіологічний стан організму досліджуваної особи. Ці прилади мають незаперечну перевагу щодо найбільш досвідченого, тонкого спостерігача в особі людини. Окрім цього, що особливо важливо, застосування поліграфа дає безперервну і системно-цілісну картину одночасної динаміки цілої низки процесів, що відбуваються в організмі допитуваної особи.

Методом розпитування теж можуть встановлюватись невербальні дисимілятивні негативні обставини. Використовуючи цей метод при проведенні слідчих дій, значну увагу треба приділяти аналізу мови: лексично-семантичним особливостям, її будові, способам передачі інформації, і, що особливо важливо, її емоційному забарвленню. Його застосування повинно відповідати вимогам: плановості, цілеспрямованості, вибірковості, індивідуальності, дотримання етично-педагогічного такту.

Метод розпитування вимагає попередньої підготовки переліку запитань, які мають бути предметом розмови. Важливо створити таку обстановку, яка б сприяла невимушеній бесіді про обставини, що цікавлять слідчого та характеризують особу у всіх її проявах. Цей метод, передбачає отримання необхідної інформації шляхом вільної розповіді і постановки запитань, характер яких диктується метою розпитування. Під час розпитування слідчий спостерігає за діями співрозмовника, реєструє відповідним способом їх характер і відповідність виявленій позиції. Часто, під час цих розпитувань можуть бути встановлені різні за характером ознаки негативних обставин у вигляді хвилювання, незрозумілого страху, надмірного збентеження, невинуватої

байдужості та інших неконтрольованих емоційних реакцій та ознак нервово-психічної напруги, що суперечить закономірностям перебігу відповідних слідчих дій або зібраним матеріалам кримінальних проваджень. Д.Р. Райгородський, посилаючись на К. Леонарда, зазначає «... що у спілкуванні з обслудуваною особою важливо звертати увагу на міміку, жестикуляцію і інтонацію. Якщо ми, наприклад, хочемо установити чи дійсно ця особа переживає почуття суму, радості, натхнення, надії, побоювання, розчарування і т.п., як вона нас в тому запевняє, то самі лише слова можуть слугувати гарантією цього. Але за мімікою можливо визначити, чи відповідає те, що говориться, істині. Нічого не виражає обличчя свідчить про байдужість особи, всупереч її твердженням про те, що вона повна суму або надії. Навіть у тих випадках, коли при співбесіді говорять про немов би давно забуті почуття, ця тема обов'язково знаходить відображення у міміці, бо почуття оживають знову, коли про них згадують. Інтонації також дозволяють правильно судити про те, що говорять, аніж самі тільки слова. Вираз, з яким промовляються слова, фрази, модуляції голосу відіграють при цьому важливу роль. Суттєве значення має також підкреслювання мімікою й голосом того чи іншого слова (слів)» [7, 351–352]. Описуючи різні за характером прояви міміки та інтонації, що посилюють чи послаблюють висловлене, цей автор робить висновок про те, що спостереження за мімікою, жестикуляцією і фонетичною системою виразних засобів можна вважати важливою підмогою при діагностиці особи.

У найповнішому вигляді метод розпитування реалізується під час допиту

та очної ставки, за яких слідчий не тільки сприймає на слух показання і фіксує їх у протоколі чи іншим способом, а й активно спостерігає та аналізує і оцінює їх зміст та емоційне забарвлення, що проявляється у міміці, інтонації, жестах тощо.

Від того, наскільки повні і правдиві показання допитуваних осіб залежить достовірне встановлення різних обставин вчинення злочину. Однак точне встановлення їх і прийняття правильних рішень в сучасних умовах стає проблематичним. Головною причиною тому є зростаючий з кожним днем дефіцит достовірної інформації. Залякані ростом і масштабами злочинності громадяни часто не йдуть на контакт з правоохоронними органами і не бажають бути свідками в кримінальних провадженнях. З іншого боку, існує проблема отримання правдивої інформації від людей, які схильні до співпраці з слідчими, але мають значні труднощі з відтворенням цієї інформації. Саме через це, все очевидніше постає проблема впровадження у слідчу практику наукових методів розпізнавання неправди чи неусвідомлених помилок, що проявляються в процесі розслідування, в тому числі, у вигляді негативних обставин з ознаками дисимуляції. В числі можливих нетрадиційних методів заслуговує на увагу не визнаний у

вітчизняній криміналістиці і слідчій практиці метод розпитування особи, що перебуває у гіпнотичному стані. Сутність методу репродукційного гіпнозу доволі детально описано в літературі [6, 35–42; 5, 311–319; 2, 8 та ін.].

Не вдаючись до аналізу цього методу, на підставі узагальнень слідчої практики (в основному зарубіжної) та результатів теоретичних розробок, можна дійти висновку, що гіпнозом створюється можливість з'ясувати не лише прогалини у раніше даних показаннях, усунути наявні в них протиріччя, неточності і навіть недоречності, а також незрозумілу слідству невербальну інформацію, пов'язану з добросовісною помилкою; мимовільними помилками сприйняття, відновлення, описанням мисленневих образів тощо. Отримані таким шляхом відомості можуть бути корисними не лише з точки зору виявлення і переслідування винних осіб, але й для зняття підозри стосовно невинних осіб, їх реабілітації та для інших цілей розслідування.

Випадки успішного використання гіпнорепродуктивного методу мали місце і на території України (не дивлячись на сувору критику вітчизняних криміналістів і законодавче ігнорування).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Бахин В. П.* Как раскрываются преступления. Криминалистика в вопросах и примерах / В. П. Бахин, А. А. Кириченко. – Днепропетровск : ДГУ, 1995. – 124 с.
2. *Гримак Л. П.* Возможности применения «следственного гипноза» для раскрытия преступлений / Л. П. Гримак. – М. : ВНИИ МВД РФ, 1997. – 157 с.

3. *Лисиченко В. К.* О понятии негативных обстоятельств и механизме их возникновения / В. К. Лисиченко, А. С. Зеленковский // *Криминалистика и судебная экспертиза*. – К., 1989. – № 39. – С. 3–10.
4. *Москаленко А. Д.* От расследования одного ограбления к раскрытию всех преступлений бандитской группы / А. Д. Москаленко // *Следственная практика*. – М., 1957. – Вып. 29. – С. 53–55.
5. *Образцов В. А.* Собираение ориентирующей информации с помощью специалиста в области криминалистической гипнологии / В. А. Образцов // *Криминалистика. Курс лекций*. – М. : Юристъ, 1996. – 448 с.
6. *Пособие для следователя. Расследование преступлений повышенной общественной опасности* / [под ред. Н. А. Селиванова и А. И. Дворкина]. – М. : Лига разум, 1998. – 442 с.
7. *Психология и психоанализ характера* / [редактор-составитель Д. Р. Райгородский]. – М. : Зерцало, 1998. – 325 с.

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

DISSIMULATIONS AS THE NON-VERBAL NEGATIVE CIRCUMSTANCES. THEIR NATURE AND USE IN CRIMES INVESTIGATION

Kobutysh I. I.

Abstract: The article deals with notion and analysis of the types (forms) of the negative circumstances as well as the means of detection, research and use of the information concerning the negative circumstances called dissimulation in the investigation of crimes. In particular, it was stated that the negative circumstances are a reflection of some real phenomena (compatible or incompatible events under investigation) as the material entities (tracks, items, changes in circumstances, etc.) and external manifestations of mental states or human behavior being under control by consciousness as an evidence of dissimulation (concealment of something). That means that by nature of concomitant process reflection that determine the functional nature of the negative circumstances as a real phenomena, the latter can be divided into two types (forms): 1) individual article, traces – a reflection of interaction and other substantially structural changes; 2) dissimulation (signs of something concealment) that are found in the testimony and the acts of behavior or a suspect's appearance, other persons under condition that they are not a regular consequence of the events in this situation, while they are conditioned of the questions that were asked and certain conditions. Dissimulation displaying is a peculiar by its nature kind of mental phenomena associated with the event under investigation or the circumstances and situation of specific investigative (detective) actions conduction, imprint in the minds of something concealment by a person who is involved in participating in these activities and are shown in the statements or non-controlled acts of behavior and bodies reactions.

The article touches upon the issue of provision that detection and research of the signs of dissimulation displays has its peculiarities due mainly by spontaneous origin of this variety of the negative circumstances and situational conditions of their atypical external expression.

They have personal psychological and physiological nature and in the investigation of crime they occur in the form of certain signs and only in the dynamics of processes of mental activity of a certain person (victim, suspect, etc.) while interacting with this person during interrogation or other investigative (detective) actions.

The article touches upon the issue of scientific grounds for the application of the scientific and technical means provided by the legislation during the investigative (search) actions of the features of dissimulation detection. The possibility and admissibility of use the unconventional methods of dissimulation diagnosing (polygraphy, hypnotic reproduction, visual psychological diagnosis, etc.) in the practice of investigation of the criminal proceedings. It was stressed that the current level of development of these unconventional methods allows considering them as basically suitable for solving the tasks of the criminal proceedings.

Much attention is given to the fact that in the national criminalistics for a long time possibility of use in investigative practice experience and methods developed for visual and instrumental psychological diagnosis which have gained recognition and wide application in various fields including criminal proceedings in other countries are not clarified and justified theoretically.

Keywords: negative circumstances, dissimulation, crimes investigation, polygraphology, hypnotic reproduction.

ДИСИМУЛЯЦИИ – НЕВЕРБАЛЬНЫЕ НЕГАТИВНЫЕ ОБСТОЯТЕЛЬСТВА. ИХ СУЩНОСТЬ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Когутич И.

Резюме: В статье раскрыто понятие и формы негативных обстоятельств, одной из которых являются дисиммуляции. Обращено внимание на то, что в отечественной криминалистике уже длительное время остаются не исследованными и теоретически не обоснованными возможности использования в следственной практике методов визуального и инструментального психодиагностирования негативных обстоятельств – дисиммуляций.

Ключевые слова: негативные обстоятельства, дисиммуляции, расследования преступлений, полиграфология, гипнорепродукция.